

Gia Khoperia

გია ხოფერია

Akaki Tsereteli State University

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Kutaisi

საქართველო, ქუთაისი

The Fateful Events of 1993 in Abkhazia and the Modern Georgian Novel

(Sergo Tsurtsumia – “The Year of the Fire Rooster”)

1993 წლის საბედისწერო მოვლენები აფხაზეთში და თანამედროვე ქართული რომანი

(სერგო წურჭუმიას „ცეცხლოვანი მამლის წელიწადი“)

The images depicting the tragedy that unfolded in Abkhazia in the 90s of the last century were reflected in many artistic works, both poetic and prose, dramaturgical or documentary texts with different ranges and degrees showing the sources of this tragedy and the tragic results. Sergo Tsurtsumia's novel “The Year of the Fire Rooster” is distinguished from the artistic works created in recent years not only in terms of realistic portrayal of problematic nuances, but also in their generalized understanding and accurate representation of the logical development of events, because the motivation for creating such a text is due to the author's experience as an eyewitness and active participant in the war.

Keywords: artistic work, representation, dramatic line, Georgian soil

საკვანძო სიტყვები: მხატვრული შემოქმედება, რეპრეზენტაცია, დრამატული ხაზი, ქართული ნიადაგი

სერგო წურჭუმიას რომანმა „ცეცხლოვანი მამლის წელიწადი“ („ინტელექტი“, 2021) გამოცემისთანავე გაითქვა სახელი, ვინაიდან მკითხველისათვის აფხაზეთის ტრაგედიის შესახებ მაუწყებელი ყოველი მხატვრული თუ დოკუმენტური ტექსტი ყოველთვის საინტერესო გახლდათ. მითუმეტეს, რომანის გამოჩენამ კიდევ უფრო გააღვივა ეს ინტერესი და გამოხმაურებებსაც თუ მივაქცევთ ყურადღებას, ნდობაც დაიმსახურა. პროფესიონალთა თუ არაპროფესიონალთა შეფასებები, ომის მონაწილეთა მოსაზრებანი, ლტოლვილთა თვალთ ნანახი, გონებაში ჩამახსოვრებული საშინელი ამბები ამ შეფასებებისას ბევრ საერთო სურათს ნახულობდა რომანის ფურცლებზე განფენილ სიუჟეტებთან, იმ სინამდვილესთან რაც მათაც კარგად იცოდნენ, მაგრამ თუ ასეთი უღმერთობა და არაადამიანურობა ტრიალებდა აფხაზეთის მიწაზე და რამდენად შეიძლებოდა ამ მასიური სცენის დახატვა, სიმართლის აღდგენა, იქნებ ვერც წარმოედგინათ, რომ არა სერგო წურჭუმიას ეს რომანი (აქ ვერ მოხერხდება მოძიებული მასალის ილუსტრირება სიმრავლის გამო, თუნდაც ინტერნეტში მიკვლეული ტექსტებისა, დავასახელებ მხოლოდ ავტორებს: რაულ ჩილაჩავა, როსტომ ჩხეიძე, ლია კუხიანიძე, ნანული ცხვედიანი, ნინო ვახანია, ავთანდილ ყურაშვილი, ესთერ ჯანაშვილი, გია ხოფერია, ზურაბ დათუაშვილი...).

აქვე უნდა ითქვას, რომ სერგო წურჭუმია არაა პირველი ავტორი, ვინც შეეხო აფხაზეთის თემას, საკმაო ლიტერატურაა დაგროვილი (პოეზია, პროზა, წერილები, დოკუმენტური ნარკვევები) ამ

მიმართულებით. პროზაულ ქმნილებათაგან საკმარისი იქნება გავიხსენოთ გურამ ოდიშარიას „დევნილთა უღელტეხილი“, ბიძინა გოლეთიანის „ღია საფლავები“, თამაზ ლიპარტელიანის „სისხლიანი სასაკლაო“, ლელა ფხაკაძე-ზარანდიას „აფხაზური ტრაგედიები“ და სხვები.

რასაკვირველია, ამ ნაწარმოებების ავტორები ცდილობენ სინამდვილის ასახვას, მათ ხელთაა უამრავი დოკუმენტური მასალა. ესეც რომ არ იყოს თავადვე არიან იმ საშინელებათა შემსწრენი, რაც ხდებოდა სოხუმში, აფხაზეთის სხვადასხვა რეგიონში, სოფლებში, თვითონვე იბრძოდნენ, თვითონვე იცავდნენ მშობლიურ მიწას და ამის გამოცაა, რომ ძნელია ეჭვი გვეპარებოდეს მათ მონათხრობში. ამ ავტორებმა დიდი საქმე გააკეთეს, თითქმის წმინდა ნატურალისტურად ასახეს მაშინდელი მოვლენები და აშკარა ფაქტების წინაშე დაგვყენეს, მაგრამ „ცეცხლოვანი მამლის წელიწადი“ უნდა დაწერილიყო, უფრო ხელშესახებად რომ გვეგრძნო ტრაგედიის თავიცა და ბოლოც, უფრო თვალნათლივი ყოფილიყო დაპირისპირებათა ისტორიული და ფილოსოფიურ ო ფსიქოლოგიური მიზეზები, რომ ეს სისხლიანი ამბები ერთი ხელის მოსმით არ დაწყებულა, რომ შესაფერისი დრო – ჟამის მოხელთება აღმოჩნდა საჭირო და აუციულებელი იყო აფხაზურ ქართული კონფლიქტის თანდათანობითი გამძაფრება ისე, რომ ნათესაურ მოყვრული ძლიერი კავშირებიც კი დარღვეულიყო და წარმოუდგენელი სისხლის ღვრა მომხდარიყო. რასაკვირველია, ძნელია ამ რომანის წაკითხვა მხოლოდ ინფორმაციის მიღების მიზნით, მხოლოდ ავტორის საშემსრულებლო ხელოვნების ტკბობით, რა თქმა უნდა ესეცაა, მაგრამ უფრო ძნელადგადასატანი გახლავთ ის, რომ თავად ხდები რომანის პერსონაჟი და ბოლო სიუჟეტამდე გიწევს ტყვეობა, უმეტესად შემდგომაც რომ გრძელდება სწორედ ინფორმაციებისა და მწერლისეული ხელწერის წყალობით.

ამიტომაც დაფიქრება – წუხილი არ კმარა მკითხველს ამ რომანის წაკითხვისას, მხოლოდ სინანულის განცდა ვერ გაუთანაბრდება იმ ტრაგედიას, უწყვეტ ნაკადად, უწყვეტ გავარვარებულ ლავად რომ მოედინება გასისხლიანებული ფურცლების ხეობაში, ლამის ყველაფერი მართლაც რომ ფერფლადაა ქცეული, მაგრამ ფერფლთან ერთად შენახული და გახშიანებულია ისტორია, გმინვა იმ ისტორიისა ფილტვებდაცხრილული აფხაზეთიდან კვლავაც რომ მოისმის. ჩაფიქრება, თუნდაც მწარე და სინანულიც, ცხადია, არავის ასცდება, რამდენიმე გვერდიც რომ სახელდახელოდ გადაიაროს, თავკარა ამბების ორომტრიალშიც გაეხვიოს, ვინც მომსწრეა მაშინდელიობის, ბევრი რამ ეცნოს და გაუნდლდეს ტკივილები, ესეცაა, ამგვარი ტალღებიც გამოემართებიან შენსკენ, გადაგველებიან, სულს მოგიშხამავენ და იქნებ აიტანო კიდევ, შეიგუო ეს პირველი დარტყმები, ადამიანი ხომ ყველაფრის მოსწრეა, ომისა და უბედურების მეტი რა უნახავს, როდის ყოფილა დაწყნარებული კაცობრიობა, ეს ცოდნაც წამოგეწიოს და დაჯერდე რომანის ზედაპირზე გავლას.

არც „ცეცხლოვანი მამლის წელიწადის“ ავტორს, სერგო წურწუმისას, აკლია ცოდნა და ნაკითხობა ადამიანის გავლილი გზისა, მშვენივრად მოეხსენება ისტორიული წყაროებიდან მოყოლებული ათასობით ლიტერატურული ბატალიები თითქმის წერტილ-წერტილ კვალში მისდევდნენ მავანთა იმპერიულ თუ ვიწრო ამბიციებს, მილიარდობით მსხვერპლი რომ დასჭირდა მათ დაცხრომას, რა ბოროტება და სისასტიკე არ დატრიალებულა, რა სადამსჯელო უკუღმართობას არ მოუცავს აღზევებულთა გონება, ლაპარაკობენ საბუთები, ლაპარაკობენ მხატვრული ტექსტები, ფილმები, ფერწერული ტილოები, მუსიკალურ-ქორეოგრაფიული ქმნილებები...დიახაც, მშვენივრად მოეხსენება, პირველს რომ არ მოუწადინებია გადაშვებულიყო ხელჩართულ ბრძოლაში, თუნდაც მისთვის საკუთარი ხუთი თითივით ნაცნობ პროცესებთან, ერთი შეხედვით დიდი ისტორიიდან ნასესხებ სცენარს რომ ჰგავს მათი დინება, გადაშვებულიყო იმ განზრახვითაც, რაც შეიძლება ამაზრზენად ეჩვენებინა თანამედროვეობის გახრწნილი სახე, ვითომცდა ცივილიზებული ადამიანის საცოდაობა, დასახიჩრებული სული და აქეთკენ გეზაღებულმა უფრო დამაიდებლად მიანიჭა თავის რომანს არსებობის უფლება.

ამიტომაც მიმაჩნია, რომ „ცეცხლოვანი მამლის წელიწადი“ მხოლოდ ვალის მოხდა არაა, კადრებად დაალაგო ის საშინელი მოვლენები ელვისებურად რომ საქართველოს ერთერთ საუკეთესო ნაწილს და ქარის მობერილზე კიდევ უფრო გაღვივებული ცეცხლივით გადახრუკა იქა-

ურობა, უპირველეს კი ადამიანები, ადამიანთა გულები, ამოაშრო და ამოდაგა სიცოცხლე, არაა ვალის მოხდა მშობლიურობის წინაშე, თუნდაც თავადაც გიბრძოლია, ვაჟკაცურად შებმიხარ მტერს, ათასჯერ ჩაუხედავს სიკვდილს შენს თვალებში და კარგად მოგეხსენება, სხვისი ნაამბობით კი არა, რა ჟალტამი და ბევრჯერ ენით გამოუთქმელი საშინელებაა ომი. ამ რომანიდან უამრავი პრობლემა იხედება, ომისწინანდელიც, ომისდროინდელიც, თუ გნებავთ შემდეგი დროებისაც, უთავბოლო ხლართებად მოჩანს ეპოქალური სატკივარი, ასევე უთავბოლო პოლიტიკური ვარჯიშობებით რომ წარმოიშვა და თანდათან მიიღო ულმობელი მონსტრის სახე. სწორედ ამ პოლიტიკურ პოლიგონებზე გავლილი წვრთნების შედეგებს უტრიალებს მწერლის ფიქრი და ცდილობს, როგორადაც მოუხერხდება წაშალოს კითხვის ნიშნები, უბედურების დატრიალების შემდეგ რომ გაჩნდა ომის ორივე სანაპიროზე.

„ცეცხლოვანი მამლის წელიწადი“ საკმაო მოცულობისაა, ექვსას გვერდს უახლოვდება. რაც ვიცოდით, ისიც ნათქვამია, რაც არ ვიცოდით ან თავად მწერლის გამოწვინად შეიძლება მივიჩნიოთ, რასაკვირველია, ერთად და შეზავებულად მოთხრობილი, ისიც ცოცხლად მოძრავ სიუჟეტებად, გრანდიოზულ სურათს წარმოგვიდგენს და ეს სურათი გვაიძულებს კიდევ დავყოვნდეთ მის წინაშე და სკოლის მოსწავლის ენაზე რომ ვთქვათ, მისგან მიღებული პირველი ემოციები ანუ მოკლე შინაარსი ჩაგვრჩეს გონებაში და ამ მახსოვრობითაც გამოვიჩინოთ თავი, რომ ჩვენთვის მისაწვდომად იოლია რომანის ყოველი კუთხე – კუნჭული, რომ არ გვიწევს დაფარულისა და შეფუთულის ამოსაცნობად ზედმეტი ჯაფა, ჩავიარეთ მთელი ექვსასი გვერდი და, მოკლე შინაარსის არ იყოს, ხელისგულზე გვიდევს საქვეყნო ტრაგედიის მოკლე ისტორია, ხატოვნად და ტემპერამენტული თხრობით რომ შემოგვთავაზა მწერალმა. ასე სახელდახელოდ თვალგადავლებასაც რომ დავჯერდეთ, ტექსტი ჩვენგან მოშორებით მაინც არ აღმოჩნდება, საინფორმაციო ნაკადების სიმწვავე იმთავითვე ამოქმედდება და მათ ზეგავლენაც დამთრგუნავი აღმოჩნდება. ერთის მხრივ, ესეც გათვლილი უნდა იყოს რომანის დაწერისას, სხვაგვარად სინამდვილის წარმოსახვა მთლიანად საეგებო ამბებზე აიკინძებოდა და ნაწარმოები სულ სხვა მიმართულებით გაიყოლებდა ჩვენს მზერას, თუმცა მხოლოდ ფაქტები და მძაფრი რეალობის კონტურები ისე ვერ ამეტყველდებოდნენ, რომ გაეხმიანებინა ისინი რომანის მთავარ გმირს, მოვლენების ეპიცენტრში რომ მოუწია ყოფნა და მოულოდნელად დაიწყო მისმა გონებამ ცხოვრების ახალი კარდიოგრამის ჩანისშვნა, მერე და მერე რომ მიბრუნებოდა ამ კარდიოგრამას და ცივი გონებით წაეკითხა მასზე აღნიშნული ზიგზაგები. სწორედ მთავარი გმირის მხრებზეა შემდგარი მთელი ნაწარმოები, გმირისა, რომელიც არსად გვემხილება, ვინაიდან იოლად შეგვიძლია მასში თავად მწერლის ამოცნობა და ისიც, რომ შეცდომად არ ჩაგვეთვლება, თუ მის ადგილზე ნებისმიერ სხვა ჭეშმარიტად მეზრძოლს წარმოვიდგენთ, რომელთა საკმაოდ სავსე ან ფრაგმენტული სახეებით რომანი ნამდვილად და საინტერესოდ განშტოებული. თუმცა მთავარმა გმირმა მართლაც რომ მასშტაბურობა იკისრა და შეძლო კიდევ ომის პოლიტიკური და გეოგრაფიული რუკების გაშლასთან ერთად მონოლოგების შემოთავაზებით მოეთხრო არა მხოლოდ პირად ფსიქოლოგიურ ქარტეხილებზე, არამედ მთლიანად ამოეყირავებინა ეპოქა, აღსავსე, ცალკერძო ჩვეულებრივი გულუბრყვილო და პატიოსანი ადამიანებით, ცალკერძო, პირისახლიანი გნომებით.

ამჟამად არ მოხერხდება რომანის მთლიან სქემაზე საუბარი. კაცმა რომ თქვას, არცაა საჭირო. გაწაფული მკითხველი, არ ეზნევა გზას, მშვენივრად ხვდება, როგორ აიწევ-დაიწევს მწერლის თამასა, როდის ახერხებს იგი მდინარის შუაგულისკენ გაცურვას, როდის მიაბიჯებს სანაპიროზე. მთავარი და არსებითი იმის გაცნობიერებაა, რატომ დაიწერა ესა თუ ის მხატვრული ტექსტი, არის თუ არა მისი მხატვრულობა ახალი აზროვნების მომცველი, ბიძგად რომ სჭირდება მკითხველს მხოლოდ რაიმე ცოდნის მისაღებად კი არა, არამედ გარდასახვისთვის.

და მაინც საჭიროა ცალკეული ფრაგმენტების გახსენება, ძლიერ შთაბეჭდილებას რომ ტოვებენ, რომანის მთავარ ხერხემალს ამაგრებენ და, ამავე დროს, ირგვლივ მოისვრიან ხოლმე კარგა

მოზრდილ ნაფოტებს, მიზანში რომ ჰყავთ ამოღებული ყველა, ვინც კი მოახერხებს იმ ხერხემლის ახლოს გავლას.

რომანი სამ ნაწილადაა დაყოფილი („აირგის რისხვა“, „გამწყდარი სიმი“ და „კარი არსაით“). სამივე ცალ-ცალკეადაც გამოირჩევა სიუჟეტური განვრცობითა და ფინალური თავმოყრილობით, მაგრამ მათი ერთ მთლიანობად შერწყმა უფრო ეფექტურსა და საყურადღებოს ხდის მწერლის ჩანაფიქრს, უფრო ხელშესახებად გვიწევს აფხაზეთის ომის მსვლელობის, კერძოს სოხუმის დაცემის, ომის წინა პერიოდისა და ტრაგედიის შედეგების აღქმა – გააზრება, განსაკუთრებით რომ გამოიკვეთოს 1993 წლის მოვლენები, სამწუხაროდ ცეცხლოვანი მამლის წელიწადის სახელდებით რომ ჩაიბეჭდა ამ რომანში და, საერთოდ, ასე შემორჩა ისტორიას. ნაწარმოების სამივე ნაწილის განვლას რომ მივყვეთ, უპირველესად თვალწინ დაგვიდგება ცალკეული დღეების ცეცხლოვანი სურათებიც, უფრო და უფრო რომ ეტყობოდათ აალება – გამძვინვარება და ჩასაყლაპად ეტანებოდა ქალაქს, რომლის დამცველები უკანასკნელ ტყვიამდე, უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე ცდილობდნენ მოეგერიებინათ ბევრად ჭარბი ძალები მტრისა, დაქირავებული რუსი და ჩრდილოკავკასიელი ბოევიკებისა, ადგილობრივ მცირერიცხოვან აფსუებს იმედად რომ ამოეფარებინა და საცაა გამარჯვებასაც იზეიმებდნენ, ვინაიდან სოხუმი მხოლოდ რამდენიმე ასეული პატრიოტისა და ღვთის ანაბარა დარჩა. დენტის სუნი რომანის პირველივე ფურცლებიდან გვეცემა და კარგა ხანს ვერ გამოვდივართ ბრძოლის ველიდან, სადაც გმირობისა და ვაჟკაცობის არაერთ მაგალითს ვხედავთ, მაგრამ უსამართლობისა და უთანასწორობის, მიუსაფრობის, განწირულობის ავბედითობაც არ გვრჩება შეუმჩნეველი. დიდი დაკვირვება და მჩხრეკელობა არცაა საჭირო, თუ რამდენად რეალური და დამაჯერებელია საომარი თეატრის ეს სცენები, მით უმეტეს, რომ თავადაა მონაწილეცა და რეპორტიორიც მწერალი მონათხრობი ამბებისა, სისხლის ღვრამდეც რომ იცოდა, რაგვარად ვითარდებოდა პროცესები საქართველოსთვის აფხაზეთის ჩამოსაჭრელად, თუ როგორ აქტიურობდნენ ერთი მუჟა აფსუა პოლიტიკოსები, კრემლთან რომ ჰქონდათ კუდი მიბმული და როგორ უწყობდა მათ განზრახვას ხელს საქართველოში აგორებული დაქსაქსულობა, მრავალპარტიულობასთან ერთად წარმოქმნილი არაფრის მაქნისი და პირფერული გულზე მჯილის ბაგაბუგი. რომანში გაცოცხლებულია ომის დეტალებთან ერთად სამზადისი ამ ფარსისა, თანდათანობით რომ ღვივდებოდა და იდგამდა ფესვებს კარგად შეფუთული პროპაგანდით, კონსპირაციულობით, ვერაგული გეგმებით, რისი შედეგიც ცხადად რომ ამოგვეკითხა თუნდაც „ცეცხლოვანი მამლის წელიწადის“ მთავარი გმირის გულში ჩახედვისას, რომლის თვალეზმა და გონებამ თითქმის სრულად გადმოღებული ასლივით დაიმახსოვრეს მშვიდობიანი უბრალო ადამიანების შემადრწუნებელი განწყობა, გაშმაგებული ქორივით მოულოდნელად რომ დააცხრა მათ, არ დაზოგა არც ქართველი, არც აფსუა, არც იქაურთაგან სხვანიც, რომელთა გათიშვისა და დაპირისპირებისათვის დიდი ხანია შემართულნი იყვნენ ძლიერნი და თვალთმაქცნი ამა ქვეყნისა. დაირღვა ტრადიციებით შეკავშირებული სიახლოვე, მიმოსვლა, ნათესაობა. ომმა ყველაფერი გააჩანაგა.

ბევრი ცრემლია ამ რომანში. მოტყუებული და აზუჩად აგდებული ადამიანების ცრემლი. უამრავი ფრაგმენტია დასველებული ამ ცრემლებით, ერთად შეზრდილი მეგობრებმა მეზობლების დაკარვით დაწყებული, თუნდაც დარბაისელი ალიასისა და მისი შვილის, ქიაზიმის, თავგადასავლის მოხმობით, ჟიული შარტავას თავგანწირულობის, ბოლო ამოსუნთქვამდე ფარეხმალაუყრელობის კადრებით, ბერტას, იგივე ბეტის, რომანტიკულ დრამატული ცხოვრებისა და ბოლოს მისი სიკვდილის გადმოცემით, ყველას ვერ გამოვედევნებით, მაგრამ დაუვიწყარია მალხაზ ნემსიწვერიძე და მისგან გახსენებული გაგრის ტრაგედია, სხვებიც, მიუხედავად ფრაგმენტულობისა, მწიფე სახეებად რომ იბეჭდებიან გონებაში, ქართველებიც, აფსუებიც, ახალგაზრდებიც, მოხუცებიც, ადგილობრივიცა და გადამთიელებიც, გადაშლილია ველი, როგორც სიკეთის მოსურნეთა და მთესველთა, ისე ბოროტთა და ღრიანკალთა. ხოლო თავისთავად რჩეული გმირი და მთხრობელი უნიკალურია გამოჩენიდან ვიდრე ენგურის ხიდამდე, სანამდეც გაჭირვებით თუ ბედგადიმებით მოიტანა თავი და სამშვიდობოს გადმოიტანა ჩონჩხად ქცეული აფხაზეთის სინამდვილე. ეს

ბედგადიმებაც რუსის ბაბულიასა და მის შვილს, კოლიას, რომ მიეწერება, ესეც ცალკე სათქმელია, მართლაც ცალკე მოთხრობად რომ აღიქმება და ერთ-ერთი გამორჩეულიცაა მთელს რომანში.

„ცეცხლოვანი ომის წელიწადი“ ერთი იმ რომანთაგანია, რომელმაც უნდა შეაზიზღოს ომი ადამიანს, უფრო იმათ, ვისაც ომის გაჩაღება შეუძლიათ, ვისაც სიბნელე ეუფლება, ეშმაკი უღრნის სულს. სერგო წურწუმიამ ტყუილად არ ჩართო ამოდენა ტექსტში თავისი გმირის მონოლოგები, მიუხედავად სიმწვავისა, მიუხედავად მძიმე შთაბეჭდილებებისა, დამთრგუნავად აღელვებისა, მაინც გამოფხიზლებისკენ მოწოდებად მიმაჩნია ისინი, ვინაიდან ახლა, როცა აფხაზეთის ომიდან საკმაო ხანია გასული და მაშინდელი ვერაგობის თითქმის ყველა კარტია გახსნილი, იქეთაც და აქეთაც, და განსაკუთრებით იქეთ, „გამარჯვებულები“, რამდენადაც ვიცით, მაინცადამაინც ბედნიერად ვერ უნდა გრძნობდნენ თავს, რომ ერთმანეთისათვის ზურგშექცევა, ერთმანეთზე გადაკიდება, მხოლოდ რამდენიმე კაცის მოფიქრებული სცენარი იყო და მწერლის თავგამოდებაც ამიტომაცაა გულთან მისატანი, რომ მეზობლებისა და ნათესავების პირად საქმეებში ჩარეული მესამე, ყოველთვის ვიგინდარა ვინმეა და იმ მესამეს წარმატება ისევ ჩვენში აღმოცენებული სარეველას ბრალია. სარეველაცაა და სარეველაც, მაგრამ როცა ამას დაემატება გაქნილ პოლიტიკოსთა გაიძვერობა და ღალატი, არაფრისმაქნის ვაიმამულიშვილთა ყალბი ნოტაციები და ძალადსამხედროების არაპროფესიონალიზმი, რასაც გრძნობდა კიდევ ჩვეულებრივი მშვიდობიანი მოსახლეობა, ძნელია ერთბაშად შეაფასო ტრაგედიამდე აღზევებული პროცესები, თუმცა რომანში ამ პრობლემების სიმწვავე მკაფიოდ ჩანს, ძალიან ახლოიდან წარმოსახავს მათ მწერლის ობიექტივი.

ბუნებრივია, ასე მომცრო წერილით რომანის ღირსებებზე საუბარი შეუძლებელია. რაც არ უნდა მაცდუნებელი იყოს მოსათხრობი ამბავი, დაწერილობასაც თავისი ფასი აქვს. სერგო წურწუმიამ ამ საქმის ოსტატი რომაა მოთხრობებითაც ვიცით და ლექსებითაც. ამ რომანმა კი, უფრო დამარწმუნებლად აჩვენა მწერლის დიდი ნებისყოფაცა და შესაძლებლობანიც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- გოლეტიანი, ბ. (1994). ღია საფლავები – ომი აფხაზეთში – ნამდვილი ამბავი, ქუთაისი: „საქართველო ქუთაისის ფილიალი“.
- დათუაშვილი, ზ. (27 სექტემბერი, 2023). <https://www.facebook.com/zura.datuashvili.7>
- ვახანია, ნ. (29 აგვისტო, 2021). <https://www.facebook.com/sergo.tsurtsumia>
- კუხიანიძე, ლ. (27 ივნისი, 2021). <https://www.facebook.com/lia.kuxianidze>
- ლიპარტელიანი, თ. (2005). სისხლიანი სასაკლაო (ომი აფხაზეთში 1992-93წწ.), ქუთაისი: საგამომცემლო ცენტრი.
- ფხაკაძე-ზარანდია, ლ. (1997). აფხაზური ტრაგედიები, ქუთაისი: აწსუ გამომცემლობა.
- ყურაშვილი, ა. (3 ნოემბერი, 2021). <https://www.facebook.com/permalink>
- ჩილაჩავა, რ. (17 ნოემბერი, 2019). <https://www.facebook.com/raulchilachava>
- ჩხეიძე, რ. (30 ნოემბერი, 2021). <https://www.facebook.com/rostopchkhidze>
- ცხვედიანი, ნ. (21 აგვისტო, 2021). <https://www.facebook.com/nanuli.tskhvediani/>
- ხოფერია, გ. (27 სექტემბერი, 2023). <https://www.facebook.com/gia.khoferia>
- ჯანაშვილი, ე. (9 აგვისტო, 2021) <https://www.facebook.com/mari.janashvili.71>
- წურწუმი, ს. (2021). ცეცხლოვანი მამლის წელიწადი, თბილისი: „ინტელექტი“.

References:

- Chilachava, R. (17 Noemberi, 2019). <https://www.facebook.com/raulchilachava>
- Chkheidze, R. (30 Noemberi, 2021). <https://www.facebook.com/rostop.chkheidze>
- Datuashvili, Z. (27 sekt'emberi, 2023).). <https://www.facebook.com/zura.datuashvili.7>
- Goletiani, B. (1994). Ghia saplavebi – omi Apkhazetshi – namdvili ambavi. [Open Graves – The War in Abkhazia – A True Story, Kutaisi]. Kutaisi: “Sakartvelo Kutaisis piliali”.
- Janashvili, E. (9 Agvist'o, 2021). <https://www.facebook.com/mari.janashvili.71>
- Khoperia, G. (27 Sekt'emberi, 2023). <https://www.facebook.com/gia.khoferia>
- K'ukhianidze, L. (27 Ivnisi, 2021). <https://www.facebook.com/lia.kuxianidze>
- Lip'art'eliani, T. (2005). Siskhlani sasak'lao (omi apkhazetshi 1992-93ts'ts'). [Bloody Slaughterhouse (War in Abkhazia 1992-93)]. Kutaisi: sagamomtsemlo tsent'ri pkhak'adze-
- Phkak'adze-Zarandia, L. (1997). Apkhazuri t'ragediebi. [Abkhazian Tragedies]. Kutaisi: ats'su gamomtsemloba.
- Q'urashvili, A. (3 Noemberi, 2021). <https://www.facebook.com/permalink>
- Tskhvediani, N. (21 Agvist'o, 2021). <https://www.facebook.com/nanuli.tskhvediani/>
- Ts'urts'umia, S. (2021). Tsetskhlovani mamlis ts'elits'adi. [Year of the Fire Rooster]. Tbilisi, „int'elekt'i.
- Vakhania, N. (29 Agvist'o, 2021). <https://www.facebook.com/sergo.tsurtsumia>